

СЕКЦІЯ 3
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

УДК 37.015.31:351.858(477)

**ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУПРОВІД НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ: ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТ**Кропочева Н.М., науковий співробітник
відділу історії освіти*Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського*

У статті проведено оглядовий аналіз сучасного стану і перспектив розбудови законодавчо-нормативного забезпечення системи національно-патріотичного виховання в Україні в контексті підготовки науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Національно-патріотичне виховання в Україні (2014–2018 рр.)». Висвітлено теоцентричну, соціоцентричну та антропоцентричну моделі національно-патріотичного виховання, яким відповідають нормативно-правові документи, затверджені у різні хронологічні періоди розвитку української державності. Визначено можливі напрями подальшого розвитку нормативного поля законодавчої бази з національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, нормативно-правова база, науково-допоміжний покажчик.

В статье проведен обзорный анализ современного состояния и перспектив усовершенствования законодательно-нормативного обеспечения системы патриотического воспитания в контексте подготовки научно-вспомогательного библиографического указателя «Национально-патриотическое воспитание (2014–2018 гг.)». Рассмотрены теоцентрическая, социоцентрическая и антропоцентрическая модели национально-патриотического воспитания, которым соответствуют нормативно-правовые документы, утвержденные в разные хронологические периоды развития украинской государственности.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, нормативно-правовая база, научно-вспомогательный библиографический указатель.

Kropocheva N.M. THE INFORMATION SUPPORT OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION: LEGISLATIVE AND NORMATIVE ASPECTS

The survey analysis of the current state and the prospects of improvement of legislative and standard providing system of national and patriotic education in Ukraine in the context of preparation of the scientific and auxiliary bibliographic index «National and patriotic education (2014–2018)» is carried out. The state standard and legal documents, which define strategic orientation of formation of new approaches to substantial components of system of national and patriotic education are considered.

Key words: national and patriotic education, standard and legal base, scientific and auxiliary bibliographic index.

Вступ. Реалії інформаційного суспільства підтверджують очевидність і незаперечність основного постулату інформаційної доби: інтегративний характер трансформаційних процесів у культурно-інформаційному просторі держав відбувається синхронно із відродженням та стрімким розвитком етнічної, культурної та мовної ідентичності громадян. Ці, здавалося б, протилежні за своєю сутністю тенденції підкреслюють прагнення до збереження самобутності в поєднанні з євроінтеграційним поступом, притаманні, насамперед, і для України, пріоритетним напрямом зміцнення державності якої постає реалізація стратегічної мети – виховати націю патріотів, фізично і духовно сильних громадян, здатних виборювати і відстоювати її незалежність.

Адже Україна, як і деякі східноєвропейські держави, що пройшли етап «переривання державницької традиції», намагається підтвердити своє місце і значення у світових цивілізаційних процесах, істинність суспільних морально-духовних цінностей, що, як лакмусовий папір, актуалізують відомі слова Платона: «Покажіть мені систему виховання, і я скажу, в якій державі ви хочете жити» [15].

Ставлення громадян України до державних і національних символів в останні роки переживає своєрідний Ренесанс, що суттєво вплинуло на докорінну зміну відношення громадян до національних традицій, духовних цінностей, участі в державотворчих процесах.

Ефективне вирішення проблеми патріотичного виховання розпочинається з

розроблення нормативно-правової бази національно-патріотичного виховання громадян України. У відповідних законодавчих актах прописано систему дій, завдання та принципи створення і функціонування системи національно-патріотичного виховання, порядок управління системою, створення відповідних підсистем, обов'язки та відповідальність органів влади всіх рівнів, а також порядок фінансування.

За часи існування незалежної України створювалась відповідна нормативно-правова база з питань патріотичного виховання, але її напрями, рішення та рекомендації змінювались разом зі зміною політичних та ідеологічних векторів, тому особливо видмого результату досягнуто не було.

З огляду на це в «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні», підготовленій НАПН України, зазначено, що ці «...тенденції висунули на передній план, актуалізували питання виховання дітей і молоді. Українська педагогічна і психологічна науки стали тим підмурком, на якому нині розбудовується система громадянського і патріотичного виховання дітей та молоді» [10].

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю послідовного ґрунтовного аналізу змісту законодавчо-правових джерел, які охоплюють хронологічний відрізок 2014–2017 рр. Саме цей історично короткий, але політично, ідеологічно та соціально насичений сутнісними зрушеннями в житті країни період, являє значний масив нормативно-правових актів, що відображають цілісну в своїй аксіологічній направленості управлінську модель національно-патріотичного виховання, структуру якої складають різнорівневі змістові компоненти: концепції, проекти, комплексні програми, методичні рекомендації. Переосмислення наукових підходів до виховання патріотизму як найважливішого складника суспільної та індивідуальної свідомості вимагає окремого дослідження, результативність й дієвість якого дасть можливість змоделювати нові сутнісні орієнтири в процесі бібліографічного пошуку, відбору та систематизації джерел інформації для формування науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Національно-патріотичне виховання в Україні» (2014–2018 рр.), який планується видати в 2019 р.

Дефініційний аналіз низки визначень національно-патріотичного виховання дає можливість класифікувати їх за такими ознаками, зокрема, це визначення в рамках теоцентричного підходу, в якому патріотизм «...тракується як пріоритетне духовне служіння»; соціоцентричного, в основі якого – належність до єдиного соціуму, єдиної

держави та антропоцентричного, основою цього підходу є переконання, що суб'єктом-носієм патріотизму в соціумі є особистість [3, с. 5].

У контексті нашого дослідження (як нами вже зазначено) є, за визначенням І.Д. Беґа, дефініція патріотизму, який розуміється як «...особливе, тобто безумовне і високо-смісловне почуття-цінність, що характеризує ставлення особистості до Батьківщини, народу, держави та до самої себе. Базовими складниками почуття патріотизму є: любов до Батьківщини, народу, держави; діяльнісна відданість Батьківщині; суспільно значуща цілеспрямованість; гуманістична моральність; готовність до самопожертви; почуття власної гідності» [1].

Мета написання статті. Усвідомлюючи надважливий характер визначеної проблематики нашого дослідження, для дотримання єдиної концепції побудови бібліографічного посібника вважаємо необхідним ґрунтовно проаналізувати нормативно-правові документи, зорієнтовані на національно-патріотичне виховання в Україні, за визначеними хронологічними рамками, які відобразатимуть ґенезу законодавчого дискурсу в синхронному часовому вимірі. Нами деталізовано і репрезентовано систему національно-патріотичного виховання в Україні в нормативному полі законотворчої діяльності вищих державних інституцій.

Спробуємо розкрити це положення завдяки системі послідовно сформульованих завдань, що дають можливість:

- розглянути механізм впливу державної політики на процес формування національно-патріотичного виховання на сучасному етапі розвитку української державності;
- простежити вплив нормативно-правових документів, затверджених відповідними вищими державними інституціями на стан і перспективи формування національно-патріотичних цінностей всіх суб'єктів громадянського суспільства, що корелюють із соціальними, суспільними та ідеологічними змінами в суспільній свідомості і самосвідомості окремої особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усвідомлюючи суспільно-політичну значущість зазначеної теми, цілком очевидним постає питання визначення місця і значення інформаційних установ різних типів і рівнів у системі інформаційно-бібліографічного забезпечення освітньої практики, наукових досліджень з питань національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, що розглядається нами як невід'ємний складник системи забезпечення національної й гуманітарної безпеки держави.

Зрозуміло, що кожна інформаційна установа розробляє і формує свою модель ресурсного забезпечення системи національно-патріотичного виховання, яка відповідає типу інформаційної установи, професійному статусу, цільовій категорії читачів і користувачів бібліотечних установ. Так, беручи до уваги, що в мережі освітянських бібліотек є шкільні бібліотеки, бібліотеки ВНЗ III–IV рівнів акредитації, ІППО, обласні наукові бібліотеки, бібліотечні установи науково-дослідних установ НАПН України, діапазон вторинних документно-інформаційних потоків, зокрема бібліографічної продукції з питань національно-патріотичної тематики, досить широкий. Це – рекомендаційні бібліографічні покажчики, рекомендаційні, анотовані списки, бібліографічні огляди, бібліографічні огляди-дайджести, що виконують важливу роль у науково-інформаційному забезпеченні фахівців освітянської галузі України. Зокрема, освітянськими бібліотеками мережі (більшість з яких – бібліотеки Інститутів післядипломної педагогічної освіти) за 2015–2017 рр. підготовлено більше вісімнадцяти бібліографічних видань різних жанрів (рекомендаційні покажчики, рекомендаційні та анотовані бібліографічні списки, бібліографічні огляди) [6; 7; 8].

У Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В.О. Сухомлинського, науково-методичному центрі мережі освітянських бібліотек, науково-дослідному центрі із питань галузевого бібліографознавства, бібліотекознавства і книгознавства формується система вторинних документів, важливим складником яких є бібліографічні посібники різних типів і видів. Насамперед, варто відзначити започаткування циклу бібліографічних посібників «Виховуємо громадянина – патріота України», бібліографічні посібники, які готуються згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки України в руслі виховання поваги до національних традицій, державної символіки, духовних цінностей, розуміння і участі в державотворчих процесах, вихованні толерантності в учнівської молоді [20].

Інформаційний супровід наукової та практичної діяльності науковців і фахівців освітянської галузі у сфері національно-патріотичного виховання має суттєве значення для визначення перспективних напрямів наукових розвідок і впровадження їх результатів в освітню практику. Саме тому в рамках виконання НДР «Відображення розвитку національної освіти і педагогічної думки в друкованих та електронних виданнях» обрано тему і розпочато організаційний супровід до підготовки науково-допоміжного бібліографічного покажчи-

ка «Національно-патріотичне виховання в Україні (2014–2018 рр.)», який комплексно висвітлюватиме питання відображення теоретичних та практичних аспектів національно-патріотичного виховання в системі безперервної освіти України, матиме інноваційне за змістом і універсальне за обсягом видання.

Синтез прогресивних і патріотично налаштованих ідей різних політичних сил у державній ідеології та політиці в умовах демократичної країни базується на засадах філософії гуманізму, яка визнає такий виховний ідеал нашого народу, який втілює в собі «... образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи молоде покоління» [4].

Нормативно-правову базу з питань патріотичного виховання можна систематизувати за наступними законодавчими, виконавчими і галузевими державними установами: законодавчо-нормативні акти Верховної Ради України; Укази Президента України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; накази Міністерства освіти і науки України; листи Міністерства освіти і науки України; нормативно-правові акти інших галузевих відомств.

Розглянемо змістові лінії законодавчої бази дослідження, орієнтуючись на визначену нами систематизацію нормативних актів.

Оглядовий аналіз нормативно-правових актів України з питань національно-патріотичного виховання з 1991 по 2013 рр. засвідчив: після проголошення незалежності України поняття «національне виховання» вперше зафіксовано в «Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття)» та «Національній доктрині розвитку освіти». У «Доктрині...» як офіційному документі вперше з'явилося поняття «національна ідея», яке згодом було досить детально обґрунтовано Інститутом проблем виховання Національної академії педагогічних наук України в програмному документі під назвою «Національна ідея в становленні громадянина-патріота України» [5; 9; 2].

Пріоритетними в названих документах визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника, формування у молоді високої політичної культури, «...національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати» [5, с. 15].

Корекція основних положень національного виховання передбачає також прийняття

деяких цілком нових засад, що стосуються його організації. Зокрема, там читаємо: «Національне виховання є органічним компонентом освіти і охоплює всі складники системи освіти» [там само, с. 16].

Одним із перших законодавчих документів, який поклав початок створенню та впорядкуванню нормативно-правової бази з виховання патріотизму в нашій державі, став Указ Президента від 27 квітня 1999 року № 456 «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», на підставі якого Постановою Кабінету Міністрів від 15 вересня 1999 року № 1697 було затверджено «Національну програму патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства». Програмою передбачено реалізацію заходів, що спрямовані на фізичний і духовний розвиток молоді. Як один із заходів було впроваджено гру-випробування серед учнівської молоді «Котигорошко» (виховання молоді на українських традиціях і формування в неї здорового способу життя) [5; 9].

На рівні державних інституцій, що визначають та регулюють діяльність соціальних інститутів, суспільні організації, форми взаємодії законодавчої, законотворчої та виконавчої гілок влади простежимо подальше законодавче забезпечення регулятивних механізмів реалізації завдань національно-патріотичного виховання в концептуальному та організаційному просторі. Насамперед, це – затвердження в 2009 р. МОН України Концепції національного виховання студентської молоді, головною метою якої визнано формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

У рамках комплексного підходу до системи патріотичного, громадянського та військового виховання затверджено три стратегічно та концептуально близькі за духом, водночас змістовно взаємно суперечливі у виборі педагогічних технологій та моделей форми військової підготовки та освіти. Так, Концепцію національно-патріотичного виховання молоді в рамках державної цільової програми «Молодь України на 2009–2015 роки» затверджено спільним наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства оборони, Міністерства культури та Міністерства освіти і науки за № 3754/981/538/49. У 2012 р.

наказом МОН України за № 687 затверджено «Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»)), яка є системною формою позакласної роботи з військово-патріотичного та морально-етичного виховання учнівської молоді, важливим засобом формування патріотичної свідомості, спортивно-оздоровчої роботи. І, нарешті, у 2013 р. спільним наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України і Міністерства внутрішніх справ України затверджено Програму патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України від 21.10.13 № 1453/716 /997 [16; 17].

Суперечливими положеннями зазначеного нормативного документа визначено такі твердження: організація та проведення Всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця», проведення Естафети Перемоги, підвищення ролі кадетського руху України в державі.

Як бачимо, нівелюються основні моменти попередньої концепції, оскільки закріплювалися норми «пострадянського історичного наративу», «запозичуються окремі частини, блоки освітньо-виховних схем інших народів і при цьому не враховуються, нехтуються культурно-історичні, національно-духовні засади українців» [19].

Отже, для періоду з 1991 до 2013 рр. характерні ознаки теоцентричної та соціоцентричної моделей національно-патріотичного виховання, а саме розуміння патріотизму як вищої цінності особистості, яка є частиною соціуму. Патріотизм розглядається без визначення структурних елементів і без концептуалізації основних положень, які мають сприйматися як а пріорі зрозумілі цінності.

Крім зазначених документів, було розроблено Загальнодержавну цільову соціальну програму патріотичного виховання громадян на 2013–2017 рр., якою закладаються нові смислові акценти, а саме розуміння патріотизму як найважливішого соціально-культурного, духовно-мобілізаційного ресурсу [5].

Стратегічними завданнями системи освіти упродовж 2014–2017 рр., з яких необхідно розпочати реформування освітнього простору в складних суспільних реаліях, визнано фізкультурно-оздоровчу, військово-патріотичну діяльність, метою реалізації яких є розвиток почуття патріотизму.

Протягом зазначеного періоду було прийнято більше шістдесяти нормативно-законодавчих документів різного рівня підпорядкування державної політики, змісту та запланованих форм проведення проєк-

тів та заходів, які регламентують державну політику у сфері національно-патріотичного виховання: закони України «Про оборону України», «Про Збройні сили України», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», Постанови Верховної Ради України від 12.05.2015 р. № 373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, затверджені Міністром освіти і науки України 16 червня 2015 року за № 641. Прийняття цієї концепції зумовлене такими чинниками: жодна з раніше прийнятих концепцій (1996 р., 2009 р.) не була втілена в конкретні кроки через різні уявлення правлячих еліт стосовно ідеологічних векторів розвитку системи освіти. Концепцією встановлено мету та завдання національно-патріотичного виховання дітей та молоді, принципи та шляхи реалізації патріотичного виховання, етапи впровадження та очікувані результати [7].

У контексті розширення змістового поля законодавчого дискурсу зазначеного хронологічного відрізка варто відзначити також низку наступних указів Президента. Зокрема, це Указ Петра Порошенка № 806/2015 «Про День захисника України», Указ № 69/2015 «Про вшанування подвигу учасників Революції Гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні», Указ № 744/2014 «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності», одним із пунктів якого зобов'язано відповідні відомства терміново розробити і затвердити план заходів з метою докорінно поліпшити патріотичне виховання молоді. Варто згадати також, що 28 липня 2015 р. виповнилося 1000 років з дня смерті рівноапостольного князя Володимира. 25 лютого 2015 р. Президентом України підписано Указ № 107/2015 «Про вшанування пам'яті Князя Київського Володимира Великого – творця середньовічної європейської держави Русь-України».

Окрім того, визначною віхою в регулятивній і законотворчій діяльності вищих державних інституцій визначено розроблення та затвердження указами Президента України від 13.10.2015 р. № 334 «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» та від 12.06.2015 р. № 580/2015 «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», які

визначають основні складники національно-патріотичного виховання (громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне, духовно-моральне виховання) та сфери їх застосування [16; 18].

Національно-патріотичне виховання визначається як «...комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів» щодо формування у молоді високої національно-патріотичної самосвідомості, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Зокрема, в Стратегії визначено п'ять інтеграційних елементів виховання патріотизму: 1) українська державність; 2) ідея спільного майбутнього; захист територіальної цілісності України, проведення реформ і державотворення; 3) розроблення стандартів щодо засобів і способів, форм і методів національно-патріотичного виховання, оцінка досягнень відповідних суб'єктів; 5) удосконалення професійної компетентності фахівців з національно-патріотичного виховання за допомогою сучасних інтерактивних форм і методів роботи [18, с. 17].

Прикладом такого навчання можуть слугувати тренінги з національно-патріотичного виховання для педагогічних працівників «З Україною в серці» та тренінги для представників структурних підрозділів із питань молоді та спорту, представників громадських організацій, інших фахівців соціальної сфери «Окрилені Україною». Такі тренінги проводяться в Україні з кінця 2015 р. за програмами, розробленими й апробованими Інститутом проблем виховання НАПН України у різних регіонах України [13; 14].

Варто зазначити, що Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки розроблено відповідно до положень Конституції України, законів України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років», Постанови Верховної Ради України «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» та інших нормативно-правових актів [там само].

Нарешті, у Постанові Верховної Ради України від 23.02.2017 р. № 1908-VIII «Про рекомендації Парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему

«Ціннісні орієнтації сучасної української молоді» знайшли своє відображення національні цінності: соборність, самобутність, гідність, воля. Такі цінності дозволяють сформулювати «українську сутність» громадян, що закріплює нове семантичне звучання поняття «український народ»: «населення» (яке досить часто зустрічалося в законодавчих актах 1991–2010 рр.) – громадяни – політична нація.

Підсумовуючи та узагальнюючи результати нашої розвідки, можемо стверджувати, що упродовж 2014–2017 рр. відбулося конституційне закріплення діяльності системи національно-патріотичного виховання на основі антропоцентричного підходу, тобто суб'єктом-носієм патріотизму в соціумі визначається особистість. Створена законодавча база поступово від сегментарності стала набувати атрибутів цілісності, впорядкованості, систематизованості, ввела діяльність організацій патріотичного спрямування в правові межі.

Висновки. Для розв'язання проблеми вдосконалення нормативно-правової бази з питань національно-патріотичного виховання необхідно здійснити такі кроки: закріплення в установленому порядку завдань та повноважень всієї вертикалі центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання; створення цілісної нормативно-правової основи національно-патріотичного виховання в системі освіти, що генерують документи з відновлення історичної пам'яті про державницькі традиції України, увічнення пам'яті визначних персоналій, що уособлюють освітній, духовний, націєтворчий складники державницько-правової розбудови України.

Значна кількість нормативно-правових документів, що розроблена, затверджена й оприлюднена в законодавчому просторі України за останні роки, дає можливість констатувати зростання уваги вищих державних інституцій до подальшого розроблення змістовно і термінологічно виважених правових документів, технологія реалізації яких мала б довготривалий, інваріантний характер, без зміни політичних та ідеологічних векторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Духовний пошук: сучасні наукові межі. Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України. 2016. № 1 (90). С. 5–14.
2. Бех І.Д. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді): посіб. /І.Д. Бех, В.І. Кириченко, Ж.В. Петрович. 2-ге вид., змін. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. – 140 с.

3. Бех І. Д. Концептуальні засади українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді: програма, метод. рек. / І.Д. Бех, І.К. Чорна; Ін-т проблем виховання Нац. акад. пед. наук України. Київ: б.в., 2015. 28 с.

4. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Том 1. Полтава, «Полтавський вісник», 1994. 191 с.

5. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»): затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 1993 р. № 896: станом на 29.05.1996 р. / Законодавство України / Верхов. Рада України. Текст, дані. Київ, 1996. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF> (дата звернення: 25.01.2018)

6. Довідник науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі / НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського; уклад.: Л.О. Біла, І.І. Хемчян; наук. ред. І. І. Хемчян; від. за вип. Л. О. Біла. Київ: б. в., 2017. 103 с.

7. Довідник науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів освітянських бібліотек МОН України та НАПН України / НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського; уклад.: Л.О. Біла, І.І. Хемчян; наук. ред. Л.М. Заліток. Київ: б. в., 2016. 104 с.

8. Довідник науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів освітянських бібліотек МОН України та НАПН України у 2015 році / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; уклад.: І.І. Хемчян, Л.О. Біла, І.М. Щочкіна; наук. ред. Л.М. Заліток. К.: б.в, 2015. 104 с.

9. Національна доктрина розвитку освіти: затв. указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. No 347/2002 / Законодавство України / Верхов. Рада України. Текст, дані. Київ, 2002. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення: 25.01.2018)

10. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), А.М. Гуржій (заст. голови), О.Я. Савченко (заст. голови); за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с. Бібліогр.: с. 21. (До 25-річчя незалежності України).

11. Окушко Т.К. Особистісно орієнтовані технології патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях: теоретичні засади. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді / Інститут проблем виховання НАПН України. 2016. Т. 2 (20). С.68–78.

12. Патріотизм як елемент культури: бібліогр. огляд-дайджест / уклад. В.І. Вовк; ред.: С.О. Чачко, В.М. Кучерява; Держ. б-ка України для юнацтва. К.: б. в., 2016. 36 с.

13. Петрович Ж. Нове осмислення патріотизму та шляхи його формування у викликах часу. Україна патріотична / Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв. С.18 URL: <http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Ukraine-patriotichna.pdf> (дата звернення: 13.01.2018 р.)

14. Петрович Ж. В. Окрилені Україною (тренінг з національно-патріотичного виховання молоді): посіб. /

Ж.В. Петрочко, В.І. Кириченко. Харків: Видавець Панов А.М., 2016. 134 с.

15. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та Методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: Наказ М-ва освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. / Міністерство освіти і науки України: офіц. веб-сайт. Текст, дані. Київ, 2015. URL: <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4068> (дата звернення: 24.01.2018). Додатки: Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді; Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді; Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах.

16. Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді: прийнята Указом Президента України 25 жовтня 2002 року

№ 948/2002 / Офіційний вісник України. 2002. № 44. 15 листоп. С. 13. Ст. 2002.

17. Про освіту: Закон України [затв.] 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. / Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380.

18. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: Указ Президента України від 13 жовт. 2015 р. № 580/2015. / Верховна Рада України: офіц. веб-портал. Текст, дані. Київ, 2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (дата звернення: 24.01.2018)

19. Руденко Ю. «Рівень виховання у дітей любові до Батьківщини має бути значно вищим». / Ю. Руденко, І. Ілляш. «Голос України». 2008 р. Листоп. (№ 8). С. 10.

20. Самчук Л.І. Бібліографічні посібники в забезпеченні інформаційних потреб освітян. Інформаційні технології і засоби навчання: електрон. фах. вид. Ін-т інформ. техн. і засоб. навч. 2017. Том 61. № 5. С. 188–195. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1809/1252> (дата звернення: 25.01.2018)